

2. Психологическое и социальное сопровождение больных детей и детей-инвалидов / под ред. С.В.Безух. – СПб.: Речь, 2006. – 112 с.
3. Пименова И.В. Формирование общения / И.В. Пименова // Обучение и коррекция развития дошкольников с нарушенным зрением. – СПб.: Образование, 1995. – С. 93-98
4. Шипицына Л.М. Развитие навыков общения лиц с нарушением интеллекта / Л.М. Шипицына. – СПб.: Питер, 2000. – 82 с.
5. Коган В.М. Стресс и адаптация / В.М. Коган. – М.: Мысль, 1980. – 70 с.
6. Солнцева Л.И. Тифлопсихология детства / Л.И. Солнцева. – М.: Академия, 2000. -242 с.

УДК 37. 035: 37.015.4 (091)

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КОРЕКЦІЯ: РОЗВИТОК ПОНЯТТЯ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Заверико Н.В., к.пед.н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглядається становлення поняття «соціально-педагогічна корекція» в історичній перспективі, визначаються його суть та функції.

Ключові слова: соціально-педагогічна корекція, відновлення, компенсування, стимулювання, виправлення.

Заверико Н.В. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОРРЕКЦИЯ: РАЗВИТИЕ ПОНЯТИЯ В ИСТОРИЧЕСКОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ / Запорожский национальный университет, Украина

В статье рассматривается понятие «социально-педагогическая коррекция» в исторической перспективе, определяются его суть, раскрываются функции коррекционного процесса.

Ключевые слова: социально-педагогическая коррекция, восстановление, компенсация, стимулирование, исправление.

Zaveryko N.V. SOCIAL PEDAGOGICAL CORRECTION: THE TERM DEVELOPMENT IN THE HISTORICAL PERSPECTIVE / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

In the article we consider the becoming the term «social pedagogical correction» in the historical perspective, determine its essence and functions/

Key words: social pedagogical correction, renewal, compensation, stimulation, correction.

Сучасний період розвитку українського суспільства характеризується змінами, що охоплюють усі сфери людського життя. На тлі цих змін саме підлітки перебувають у найтяжчому становищі внаслідок несформованості власної системи стійких моральних переконань, ціннісних орієнтацій, що нерідко викликають неадекватну реакцію на події навколишнього життя. Наявні проблеми в державі, зростання злочинності, занепад моралі, відчуження підлітків від соціальних інституцій, які займаються вихованням молоді, спричиняють різного роду девіації в молодіжному середовищі, зокрема серед підлітків. Переоцінка звичних стереотипів життєдіяльності, зростання потоку агресивно насиченої інформації, втрата ціннісних орієнтирів знижують резистентність особистості до деструктивного впливу сучасного соціуму. У поведінці підлітків, як найбільш вразливої демографічної групи, все більше виявляються девіації, які відображають їхнє негативне ставлення до соціального середовища, соціальних норм, традицій, впливають на мотивацію вчинків і ставлення до себе.

Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є формування в дітей та молоді загальнолюдських цінностей, сучасного світогляду, розвиток творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості. З огляду на це суттєвого значення набуває проблема корекції девіантної поведінки дітей та підлітків, створення умов для перевиховання девіантних підлітків як у закладах освіти, так і зусиллями всієї громади.

Українські та зарубіжні вчені досліджували різні аспекти зазначеної проблеми, а саме: особливості розвитку особистості підлітків з девіантною поведінкою (М. Алемаскін, Я. Гілінський, А. Донцов, Е. Еріксон, А. Льяшенко, А. Личко, В. Кудрявцев, Н. Максимова, В. Маценко, І. Невський, О. Тарновська); науково-методичні засади профілактично-корекційної роботи (Б. Алмазов, С. Беличева, І. Дубровіна, Е. Ейдемільер, А. Капська, Ю. Клейберг, І. Козубовська, Н. Максимова, А. Макаренко, В. Оржеховська, В.Татенко, Т.Титаренко, Д.Узнадзе, С.Шацький, Л.Б.Шнейдер). У дисертаційних дослідженнях Н.Апетик,

Л. Вольнової, І. Данченко, І. Козубовської, С. Кузікової, О. Литкіної, В. Маценко, Т. Малихіної, О. Тарновської, Г.Товканець, Т. Федорченко, В. Оржеховської, М. Фіцули та інших розкриваються різні аспекти проблеми девіантної поведінки, її профілактики та корекції; питання корекції поведінки, що відхиляється, у молодших школярів та підлітків розглядали Г.Товканець, С. Немченко, Н. Оіщенко, Т.Окушко та ін.

Мета статті – аналіз наукової літератури для з'ясування різних підходів до трактування змісту поняття „соціально-педагогічна корекція”, конкретизація його суті з огляду на сучасні умови соціального виховання молоді.

Особливості становлення та розвитку соціальної педагогіки як науки вимагають детального розгляду її основних дефініцій, до яких можна віднести поняття „соціально-педагогічна корекція”. „Корекція” в сучасній науковій літературі належить до термінів соціальної педагогіки (М.А.Галагузова, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола, А.Й.Капська); спеціальної педагогіки (С.М.Гончаренко, І.П.Підласий), корекційної педагогіки (Т.Г.Нікуленко, І.П.Підласий), психології (О.М. Степанов та ін.), соціальної роботи (В.Н. Курбатов, Е.І. Холостова) і визначається як:

- виправлення, часткове виправлення або змінення;
- виправлення, усунення, подолання недоліків чи порушень, вад психічного або фізичного розвитку [7];
- виправлення (часткове або повне) вад психічного або фізичного розвитку в дітей, порушення тієї чи іншої психічної функції в дорослих [2];
- активна робота практичного психолога чи інших спеціалістів, спрямована на подолання чи послаблення вад психічного або фізичного розвитку в дітей, порушення тої чи іншої психічної функції в дорослих [6, 179];
- здійснення психолого-медико-педагогічних заходів із метою усунення відхилень у психофізичному та індивідуальному розвитку і поведінці, схильності до залежності та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи [4];
- система соціально-педагогічних заходів, спрямованих на забезпечення процесу і досягнення успішного результату в соціальному розвитку особистості [8, 238].

Таке активне застосування обумовлюється особливостями, з одного боку, змістовної сутності самого корекційного процесу, а з іншого – функціями та напрямками соціально-педагогічної діяльності.

Лінгвістичний аналіз даного поняття показує, що ядерним елементом словосполучення (що?) є „корекція”, а залежним від нього (яка?) – „соціально-педагогічна”. Тому логічно, на нашу думку, відстеження трансформації змісту розпочати саме з поняття „корекція”, яке увійшло в науковий обіг на початку минулого століття у зв'язку з діяльністю відомих педагогів В.П.Кашенка, А.С.Макаренка, В.М.Сорока-Росинського, С.Т.Шацького та ін. У своїй дослідно-експериментальній роботі вони заклали й розвинули основні принципи, методи й зміст соціальної педагогіки, соціальної роботи з дітьми й підлітками, у тому числі й важкими, показали, що найважливішим фактором виховної й корекційно-реабілітаційної роботи виступає створене й організоване педагогом середовище, що виховує. При цьому С.Т. Шацький створював таке середовище у відкритому соціумі за місцем проживання, а В.Н. Сорока-Росинський і А.С. Макаренко - у замкнутому соціумі дитячої колонії. Заслуга В.П.Кашенка полягає в тому, що в книзі „Педагогічна корекція” він розкрив особливості виняткових (дефективних), важких дітей та обґрунтував основні методи педагогічної корекції різних недоліків у дитячій поведінці.

Спочатку поняття „корекція” (від лат. *correctio* – виправлення, поліпшення) розумілося як повне або часткове виправлення недоліків характеру і поведінки виняткових дітей (В.П.Кашенко) і застосовувалося для визначення соціально-педагогічного напрямку діяльності спеціалізованих закладів. Корекційно-реабілітаційна робота у 20-30-і роки минулого століття була спрямована на усунення таких соціальних явищ, як безпритульність, бездоглядність, педагогічна занедбаність, дитяча злочинність, на допомогу занедбаним дітям у розвитку своїх здібностей, формуванні соціально корисної поведінки. Вирішення завдань практичної корекційної допомоги бездоглядним та занедбаним дітям вимагало розробки наукових поглядів, методів та прийомів вивчення поведінки таких дітей, що стало поштовхом для становлення педології – науки, що займалася вивченням розвитку та поведінки дітей, яка пропонувала використання тестових методик обстеження та аналізу рівнів розвитку і поведінки дітей. Відомим педологом був П.П.Блонський. Ідеї та методи роботи, що були висвітлені в його книзі „Педологія”, актуальні і сьогодні. Як видно з попереднього аналізу, у той час корекція розглядається як педагогічний процес, що виправдовує використання поняття „педагогічна корекція”.

Тоді ж успішно розвивався соціально-психологічний напрямок корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми й підлітками, поведінка яких не відповідала загальноприйнятим нормам. Здійснюється

обґрунтування та визначення типів важких дітей, серед яких виділяють тих, що мають психічні та фізичні вади розвитку.

Наявність великої кількості дітей з аномаліями розвитку, з фізичними та психічними вадами зумовила розвиток галузей спеціальної та дефектологічної педагогіки, головними завданнями яких є: визначення сутності та природи недоліків у розвитку і відхилень у поведінці дітей та підлітків, виявлення причин та умов їх появи; виявлення провідних тенденцій у попередженні й подоланні відхилень у розвитку та поведінці дітей і підлітків; етіологію психофізичного розвитку та соціально-педагогічних умов життєдіяльності дитини; розробка технологій і засобів корекційно-педагогічного впливу на особистість дитини з недоліками в розвитку та відхиленнями в поведінці. Таким чином, певний час поняття „корекція” частіше зустрічається в контексті роботи з дітьми та підлітками, які мають певні вади та недоліки у розвитку, утримуються в спеціальних закладах або потребують спеціальної (у тому числі і медичної) допомоги, що виправдовує використання термінів „психолого-педагогічна корекція” або „психологічна корекція”.

У той час, як у Радянському Союзі забороняються педологічні дослідження, а потім і психологічні, у закордонній науці проблеми корекції психічного розвитку дитини продовжували активно досліджуватися, відпрацьовувалися методи, процедури, техніки корекційної роботи, накопичувався досвід допомоги як дитині, так і дорослому.

У зарубіжній психології можна умовно виділити 2 групи підходів до корекції психічного розвитку дитини. Критерієм такого виділення є орієнтація підходу, або теорії на парадигму визначення предмета психології – якість (структура) свідомості, або поведінка особистості [1]. Виходячи з означеного критерію, усі концепції, процедури та методики можна звести до двох підходів щодо корекції психічного розвитку дитини: психодинамічного та поведінкового. Найвпливовішими і добре розробленими як у категоріальному, так і в прикладному плані в межах психодинамічного підходу є психоаналітичний напрям (З Фрейд та його послідовники) і гуманістична психологія (К.Роджерс). Поведінковий підхід представлено теоріями, що відображають історичну послідовність етапів розвитку теорії навічання біхевіоризму: теорія класичної обумовленості, теорію оперантного навічання, когнітивна психологія [1, 81-82].

Поведінковий підхід („модифікація поведінки”) виник як опозиція фрейдистському психоаналітичному підходу в 30-х роках минулого століття і сформувався як самостійний напрям у 50-х роках ХХ ст. У процесі розвитку поведінкового підходу окреслилась чітка тенденція до поєднання з психоаналітичним підходом як у формі прямого запозичення принципів і технік побудови корекційного впливу, так і в формі перекладу традиційних психоаналітичних процедур у терміни теорії навічання [12].

Мета корекції в поведінковому підході формулюється: 1) як навічання новим адаптаційним формам поведінки; 2) згасання, гальмування дезадаптивних форм, що є в суб'єкта. А.Бандура виокремлює чотири основні моделі корекційного та терапевтичного впливу в межах поведінкового підходу: 1) пригнічення (витіснення) зворотної реакції; 2) актуалізація (звільнення) пригніченої реакції; 3) фасилітація реакції, загальмованої негативними соціальними санкціями; 4) набуття реакції [11]. Перші три моделі об'єднують те, що кінцева мета корекції – адаптована поведінка, що вимагається (поведінкова реакція) – з самого початку імплікується як уже існуюче в поведінковому репертуарі суб'єкта в латентному вигляді. Завдання корекції зводиться до підбору стимулів, що сприяють переходу латентної поведінки в активну форму. Четверта модель принципово відрізняється від попередніх тим, що визначає завдання корекції як навічання новим формам поведінки.

Перша модель представлена терапією аверсивної обумовленості, побудованої на принципах класичного обумовлювання небажаної поведінки негативними стимулами, що призводить до елімінації дезадаптованої поведінки. Друга і третя моделі включають такі широко відомі техніки, як метод систематичної десенсибілізації та імпульсивну терапію. Остання не знаходить широкого застосування в роботі з дітьми, оскільки її процедури вимагають високого рівня розвитку уваги в дитини чи підлітка, що не завжди виявляється на практиці. Четверта модель поведінкового підходу надзвичайно важлива, тому що мета корекції формулюється в термінах навічання нової поведінки, яка була відсутня в поведінковому репертуарі підлітка, необхідність якої обумовлена вимогами суспільства. До четвертої моделі можна віднести оперантне навічання („жетонні” програми корекції, поведінковий тренінг, когнітивну терапію в таких її формах, як раціонально-емоційна терапія, семантична терапія, скіл-терапія тощо) [1,95].

Напрацювання закордонної психологічної науки стали підґрунтям для розвитку технологій соціально-педагогічної та психологічної допомоги дітям і дорослим, що опинилися у складних життєвих умовах.

Психологічна корекція як форма психолого-педагогічної діяльності вперше виникла саме в дефектології стосовно різних варіантів аномального розвитку. У цій галузі психологічна корекція означає сукупність педагогічних впливів, спрямованих на виправлення, компенсацію недоліків, відхилень у психічному розвитку дитини [1,8,9].

У міру становлення й зміцнення професійних позицій дитячої практичної психології поняття „психологічна корекція” перемістилося з галузі аномального розвитку до сфери нормального психічного розвитку дитини. У нормальному ході розвитку нерідко зустрічаються різні розлади, порушення, відхилення. Поняття нормального дитинства не передбачає якогось стерильного, „правильного”, безпроблемного розвитку дитини. Тут також є найрізноманітніші утруднення й проблеми розвитку як розповсюджені, типові, так і суцільно індивідуальні.

Розширення сфери психолого-педагогічної корекції обумовлено новими завданнями освіти, пов'язаними з посиленням інноваційних педагогічних процесів, прагненням до максимального розвитку інтелектуального творчого потенціалу в дітей, жорстким відбором у перші класи школи тощо.

У нових соціальних умовах з'являється поняття „соціальна корекція” - це діяльність соціального суб'єкта щодо виправлення тих особливостей психологічного, педагогічного і соціального плану, що не відповідають прийнятним у суспільстві моделям і стандартам” [9,10]. На нашу думку, це визначення досить широке, оскільки в ньому не визначено залишається соціальний суб'єкт. Як відомо, ним може бути той, хто здійснює корекційний вплив, і той, на кого цей вплив спрямовано. Як правило, коли мова йде про дитину або молодшу людину, агентом корекційного впливу можуть бути батьки, сім'я, однолітки, школа, громадські організації, соціальні інституції тощо. Але на державному рівні такий вплив організується відповідними соціальними службами і фахівцями – соціальними педагогами та соціальними працівниками.

Соціально-політичні та економічні зміни, що відбулися в Україні наприкінці ХХ століття, призвели до появи великої кількості знедолених, бездоглядних та безпритульних дітей, до зростання злочинності, у тому числі і підліткової. Сьогодні фахівці вважають, що корекційної допомоги потребують не лише діти з органічними пошкодженнями нервової системи, але й здорові, поведінка яких відхиляється від норми внаслідок неправильного попереднього виховання, дефіциту умов соціалізації. Особливої уваги потребують діти, які за різних обставин опинилися в складних життєвих умовах. Природно, що в таких випадках, корекційно-педагогічна діяльність спрямована на виправлення поведінки дитини й на зміни в її оточенні, з урахуванням її потреб, інтересів тощо.

Соціально-педагогічну корекцією ми визначаємо як систему спеціальних педагогічних впливів, спрямованих на виправлення недоліків у поведінці, розвитку та соціалізації неповнолітніх.

Необхідність у корекційно-виховній діяльності виникає у випадках відхилення в поведінці дитини, підлітка, юнака, викликаних соціумом. Корекційно-виховна діяльність спрямована, головним чином, на руйнування певних установок, цінностей, мотивів, стереотипів поведінки і формування нових з метою досягнення самореалізації особистості в суспільстві. За допомогою корекційно-виховної роботи вирішуються проблеми та розв'язуються конфлікти, які виникли в діадах «особистість - суспільство», «особистість і соціальне середовище», «особистість - група», «особистість - особистість». Завдяки цій діяльності відбувається руйнування раніше сформованих мотивів, цінностей, установок і т.п., здійснюване соціально-педагогічними й психологічними засобами, що проявляється в їхній підміні, зміні, переосмисленні, переоцінці, коригуючи поведінку особистості відповідно до прийнятих у соціальному оточенні та суспільстві загалом норм.

Метою корекційно-педагогічної діяльності є не лише виправлення відхилень, які вже наявні у поведінці підлітка, а й створення передумов щодо його подальшого розвитку, позитивної соціалізації та інтеграції в соціум [5].

На думку А.І.Кочетова [3] корекція виконує такі функції:

- *відновлення* (відтворення тих позитивних якостей, які переважали в підлітка до появи педагогічної занедбаності, важковихованості, девіантної поведінки тощо). Ця ж функція спрямована на звернення до пам'яті підлітка про його добрі справи;
- *компенсування* (формування в підлітка прагнення компенсувати той чи інший недолік участю в діяльності, яка його захоплює (спорт, праця, музика, мистецтво, спілкування, допомога іншим тощо);
- *стимулювання* (спрямована на активізацію позитивної суспільно-корисної діяльності підлітка) здійснюється завдяки схваленню або осуду його дій, тобто демонструє небадь дуже емоційне ставлення до особистості підлітка, до його вчинків;
- *виправлення* (заміна негативних властивостей, якостей підлітка на позитивні) передбачає застосування різноманітних прийомів та методів корекції поведінки.

Таким чином, здійснюючи корекційну роботу соціальний педагог працює в декількох напрямках: відновлювальному, компенсуючому, виправлення та стимулювання.

Соціально-педагогічна корекція здійснюється на загальному позитивному фоні взаємодії соціального середовища з підлітком у таких напрямках: корекція взаємодії підлітка і середовища; корекція

соціальних наслідків психологічної проблеми, погіршення матеріального становища, біхевіоральних проблем; корекція взаємовідносин у ситуації конфлікту з батьками, вчителями, однолітками.

Організація корекційно-педагогічної роботи з підлітками, що потребують особливої уваги, передбачає врахування цілої низки принципів, а саме: поваги до особистості дитини в поєднанні з вимогливістю до неї; опори на позитивне в дитині; гуманістичної спрямованості корекційних дій; системності, врахування індивідуальних та вікових особливостей, комплексного застосування корекційних методів та прийомів; інтеграції зусиль близького соціального оточення дитини.

Усе вище сказане, дає підстави зробити висновок, що в сучасній педагогічній науці соціально-педагогічна корекція як напрям діяльності соціального педагога залишається не достатньо вивченою. Потребують подальшого аналізу форми корекційного впливу, технології корекційної роботи з різними категоріями дітей та підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурменская Г.В. Возрастно-психологическое консультирование. Проблемы психического развития детей / Г.В. Бурменская, О.А. Караванова, А.Г. Лидерс. – М.: МГУ, 1990. – 134 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
3. Кочетов А.И. Перевоспитание подростков / А.И. Кочетов. – М.: Педагогіка, 1997. – 120 с.
4. Наказ Міністерства освіти України «Про затвердження Положення про психологічну службу системи освіти України» від 3.05.1999р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.osvita.irpin.com/viddil/v5/d65.htm>.
5. Окушко Т.К. Соціально-педагогічні умови корекції девіантної поведінки підлітків у позашкільних навчальних закладах / Тетяна Костянтинівна Окушко: Автореф. дис....канд. пед. наук зі спеціальності 13.00.05 – соціальна педагогіка. – К., 2009. – 20 с.
6. Психологічна енциклопедія /автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: «Академвидавни-цтво», 2006. – 424 с.
7. Семігіна Т. Словник із соціальної політики / Тетяна Семігіна. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2001.- 208 с.
8. Соціальна педагогіка: словник-довідник / За заг. ред. Т.Ф.Алексєнко. – Вінниця: Планер, 2009. – 542 с.
9. Социальная работа : учебник для студентов / Под общей ред. проф. В.И.Курбатова. – Ростов-на Дону: Феникс, 1999. – 576 с.
10. Тюття Л.Т. Соціальна робота (теорія і практика): навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Л.Т. Тюття, І.Б.Іванова. – К.: ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
11. Bandura A. Principles of Behavior Modification. N.Y., 1969. – 677 p.
12. Dollard J., Miller N.E. Personality and Psychotherapy. N.Y., 1950. – 488 p.

УДК 378.14 (477)

СПЕЦИФІКА НАВЧАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ВНЗ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ

Іванова Л.С., к. філос. н., ст. викладач, Сласна О.В., викладач

Запорізький національний університет

Відокремлений структурний підрозділ Національний авіаційний університет

Слов'янський коледж НАУ. (ВСП НАУ СК НАУ)

У статті проаналізовані умови та фактори, що зумовлюють специфіку навчальних процесів у ВНЗ України. Описані нові тенденції, явища, процеси в системі вищої освіти в контексті європейської інтеграції. Вказані існуючі недоліки та вірогідні шляхи їх усунення.

Ключові слова: глобалізація, європеїзація, гуманізація освіти, науково-освітній простір, особистісна орієнтація освіти.